

Срето З. Танасић*

Институт за српски језик САНУ, Београд**

О СИНТАКСИ ЈЕЗИКА ЛИСТА „НАША РЕЧ“

У овој раду бавићемо се језиком листа „Наша реч“, недељника Савеза Срба у Румунији. Задатак рада је да се на основу описа једног броја синтаксичких појава утврди како се у овом листу одражавају оне појаве за које се каже да су карактеристичне за савремени српски језик. У питању су следеће појаве: повећавање продуктивности конструција за исказивање пасивне дијатезе, глаголског декомпоновања и номинализација у језику. За савремени српски језик, посебно за његов журналистички стил, карактеристично је повећавање фреквенције ових језичких појава. Крајњи циљ рада је да се утврди да ли се у погледу тих језичких датости језик у средствима информисања Срба у Румунији развија у складу с развојем српског језика у матици. За све ове појаве наша старија норма није имала лепе речи. Дакле, рад није замишљен да се у њему да детаљан опис синтаксе језика листа *Наша реч*, да се да потпун „систематски преглед“ синтаксе овог листа, што би било нереално и планирати за један рад. Ипак увид у поменутој појави свакако ће представљати мали допринос целовитом синтаксичком опису *Наше речи*.

Кључне речи: српски језик, Срби у Румунији, промене у језику, језик у средствима информисања, синтакса.

Српски стандардни језик се, као и други језици, развија и мења пред нашим очима, али се то не да и приметити. Чињеница је да се промене дешавају лагано, неприметно, и углавном не преко ноћи. Оно што смо читали и у детињству читамо без потешкоћа и у позним годинама, и све разумијемо. Међутим, оно што читамо или пишемо под старост не би нужно било сасвим тако написано и у нашим младим годинама. Стандардни језик се мијења и развија еволутивним, не

---

* sretotanasic@yahoo.com.

** Овај рад је урађен у оквиру пројекта *Истраживање културе и историје Срба у Румунији* Центра за научна истраживања и културу Срба у Румунији и при Савезу Срба у Румунији који финансира овај пројекат.

револуционарним, путем. Тако је још 1923. године професор Александар Белић писао: „Већ је сто година прошло од како је у употреби наш савремени књижевни језик. Природно је да је добио извесне црте којима се одликује и његов унутрашњи развитак и које га карактеришу као књижевни језик нарочите, његове врсте“ (Белић, 1923; 2000: 561). А слично, и мало јасније, пише опет 1940. године: „Можда би се београдски стил могао још боље негативно окарактерисати: као недостатак укоченог и укалупљеног. Али, што је најважније и што треба нарочито истаћи, несумњив је факат да се та *многостручност развитка* (истицање С. Т.), оличена у различним стиловима београдским, држи општих линија које се огледају у Вукову књижевном језику. Све је као код Вука, па ипак је све друкчије. А то „друкчије“ не иде на уштрб лепоте и правилности нашег општег књижевног језика, него се креће ка новим висинама и лепотама, које су се већ у заметку криле у Вукову књижевном језику“ (Белић, 1940; 2000: 615). Недуго за овим Белићевим ставом, и његова ученица Милка Ивић је написала да се тадашњи српски књижевни језик (с почетка друге половине 20. века), „сто година после Вука“ разликује од књижевног језика каквим га је оставио Вук. Само је ово остало мање важно за тај њен чланак, јер се стручна јавност више усредредила на другу њену тезу: да се при осавремењавању његове норме више не може првенствено ослањати на језик писаца, него на језик средстава информисања и сл., „онај језик наше данашњице који се због масовног карактера више стандардизовао од језика лепе књижевности“¹ (Ивић, 1957; 1997: 16). А у другом раду поводом стогодишњице Вукове смрти М. Ивић истиче да је стицајем историјских прилика језик неписмених узет за образац стандардног језика (Ивић, 1964; 1997: 39), а да су се за сто година ствари промијениле и да узор за језички стандард треба тражити у писменом дијелу града (за разлику од неписмених у граду, који стварају супстандард – стр. 40). Ставови М. Ивић о развоју језика били су у дискусији поводом њих нешто затамњени због пребацивања пажње на друга питања.

Промјене у стандардном језику се дешавају свим његовим функционалним стиловима. Многи лингвисти сматрају да се оне прво запажају у језику медија. Има, међутим, и таквих мишљења према којим се и данас граматички описи савремених језика могу давати на основу језика књижевних дјела. Ако се са овим и сложимо, морали бисмо се

¹ Међутим, у закључку овог рада М. Ивић каже и ово: „Само језик данашњих писаца може меродавно да потврди исправност актуелне граматичке норме“ (стр. 34).

сложити да је потребно доста умијећа и труда да се у књижевноумјетничком тексту одреде језичке црте својствене појединим функционалним стиловима, односно да се изводи норма која ће уважавати функционалну раслојеност стандардног језика. Зато је данас и уобичајено да се описује језик свих функционалних стилова. И сама дефиниција стандардизације језика подразумијева да се у одређеним етапама његовог функционисања у друштву врши дорада или допуна или реконструкција његове норме. Управо Милорад Радовановић је навео и списак језичких промјена „што би их требало са становишта стандарднојезичке норме преиспитати“ (Радовановић, 2007: 244), а на томе списку могу се наћи све ове синтаксичке појаве – о којима се говори у овом раду, и неке друге повезане с њима (Радовановић, 2007: стр. 245) о којим ће се говорити у овоме раду, јер оне данас заузимају значајније мјесто у језику и нису у супротности са структуром српског стандардног језика.

Да пођемо од пасивних реченица, које су свакако најдуже предмет пажње у нашој стручној и граматичкој литератури. Оне су заузимале мање мјесто је у ранијим епохама српског стандардног језика, а разлози за то се могу тражити у чињеници да им у Вуковом књижевном језику није било доста простора јер нису виђене у народном језику. Тако је на њих гледала дуго и наша граматичка литература (в. о томе Танасић, 2014: нпр. стр. 11). Видјели смо већ да М. Радовановић истиче раст продуктивности пасивних конструкција, што се може видјети и из мојих истраживања. Овде ће се пажња обратити само на заступљеност пасивних реченица са трпним придјевом у саставу предиката, не и оних других без таквог придева, тзв. рефлексивних пасивних конструкција. Јер оне нису имале такав статус ни раније – нису падале у очи као ове с трпним придјевом.

Може се рећи да лист *Наша реч* познаје све важније подтипове пасивних конструкција са трпним придјевом савременог српског језика. Међутим, у погледу њихове заступљености у језику овог листа може се тврдити да он значајно заостаје за српском штампом у Србији. Најбројније су конструкције са трпним придјевом у предикату који има форму перфекта.

Примери:

Школски час *одржан је* у њиховој бившој учионици, где су добро расположени сели у школске клупе и подсетили се како је некад било (10. 6. 2016, 20).

Прошлог петка, 10. јуна, с почетком у 17 часова, *одржана је* у седишту Савеза Срба у Румунији седница Извршног одбора Руководећег савета ССР (17. 6. 2016, 19).

...били су најбројнија мањина, али су после ослобођења сви *проглашени* непријатељима и *протерани*, чак и они који нису учествовали у рату (24. 6. 2016, 7).

Истом приликом *представљена је* и књига Виорела Марињасе... (24. 6. 2016, 9).

Затим *је од стране присутних* у Музеју села Баната, *била посећена* спомен-кућа „Дом незаборава – Бараган“... (24. 6. 2016, 9).

Последњи дан комеморације 65. годишњице депортовања у Бараган *обележен је* у Варјашу на други дан Духова..... (24. 6. 2016, 10).

Најуспешнији радови *оцењени су* на следећи начин ... (24. 6. 2016, 10).

У 17 часова у порти храма *обављен је* чин резања славског колача ... (24. 6. 2016, 17)...УНПР ни приближно неће постићи резултат из 2012. будући да *је* „кормилар“ Г. Опреа *избачен* из колосека од ...ДНА ... (24. 6. 2016, 19).

...рок састав Камадева, који *је*, због назива преузетог из индијске митологије већ после првог плаката и концерта, *забрањен* ... (8. 7. 2016, 11).

Када *је* Господ *изведен* на суд, Петар га се три пута одрекао (8. 7. 2016, 16).

...током ове четири године одржавања *примећен је* позитиван помак...(8. 7. 2016, 22).

После усвајања записника и дневног реда, *усвојен је* и календар активности за август и септембар (15. 7. 2016, 10).

Принципијелно *је усвојена* и манифестација „Школа појања“ ... (15. 7. 2016, 10).

Плате запослених у Савезу *повећане су* за 10%, а након евалуације комисије будућа повишица биће номинално одређена (15. 7. 2016, 11).

На крају скупа *анализирана је* ситуација протеклих локалних избора и ситуација у којој се Савез нашао по новом изборном закону (15. 7. 2016, 11).

У првој фази *предложено је* неколико основних смерница (15. 7. 2016, 19).

Треба скренути пажњу да су у свим пронађеним примјерима са овом конструкцијом трпни придјеви образовани од свршених глагола. И једно моје нешто раније детаљније истраживање пасивних конструкција

са трпним придјевом на језику штампе показало је да глаголи свршеног вида доминирају: однос 10 : 1 (687: 65). Ако се узме у обзир да је за *Нашу реч* узет мањи узорак, можемо се сложити да је у том погледу ситуација слична. За ову прилику нећемо се бавити још једним актуелним важним питањем кад су посриједи овакве пасивне конструкције. То је питање разликовање глаголске и придјевске употребе трпног придјева у њима; у првом случају је реч о пасиву, у другом случају се ради о именском предикату.

После овог подтипа долази по бројности конструкција са трпним придјевом у склопу плусквамперфеката.

Примери:

Није била лака кампања, самим тим што *је био примењен* нови изборни закон ... (10. 6. 2016, 11).

Гости из Румуније *су* на крају били позвани на заједничко дружење у просторијама матице, где су домаћинима уручили поклоне у виду књига... ... (10. 6. 2016, 14).

Са малим изузецима кршења правила избора није било протекле недеље, будући да *су* и предузете мере организатора *биле строго поштоване* (10. 6. 2016, 17).

...један од одговорних Полиције је рекао да опасност од упада кавог уљеза или могућег терористе није било, будући да *су* сви путници *били проверени* пре полетања авиона из Грчке (17. 6. 2016, 5).

Иако *је* овај концерт *био замисљен* као музички догађај, нису била занемарена ни друга деца, која су показала своје таленте у разним областима кроз малу изложбу (17. 6. 2016, 17).

Приметио сам да су многи људи сентиментално везани за своју домовину, иако *су* из ње *били протерани* (24. 6. 2016, 7).

Хиљаде људи је пропатило, јер *су били приморани* да напусте своју родну груду ... (24. 6. 2016, 9).

Уследио је заједнички ручак, а програмом *је*, за осамнаест часова, *била предвиђена* парада народних ношњи и културно-уметничка приредба на спортском игралишту... (24. 6. 2016, 22).

...пошто је достигао ту меру савршенства, да је могао рећи: „Не живим ја него Христос живи у мени“, тада *је био посечен* у Риму ... (8. 7. 2016, 16).

Манастир Златица, у Пољадији, на граници империја, религија и цивилизација, *био је* током векова више пута *рушен, спаљиван, претваран* у коњушницу, тор или складиште (1. 7. 2016, 12).

Ова форма показује све карактеристике које су уочене и у савременом српском језику. Она се мијеша са формом перфекта релативно често. Такође, као и у савременом српском језику изван Румуније, често се јавља форма са трпним придјевом од имперфективних глагола, гдје би могао доћи и свршени глагол. И на крају, нашао се примјер који илуструје једну од централних функција плусквамперфекта у савременом српском језику – исказивање прошлих радњи чији резултат је су вршењем неке друге прошле радње поништен: Она *се била* срећно *удала*, али се убрзо вратила мајци. То је пример: ...програмом је, за осамнаест часова, била предвиђена парада народних ношњи и културно-уметничка приредба на спортском игралишту. То је, међутим, ометено.

Као куриозитет, наводим и један примјер са трпним придјевом у облику аориста:

По заповести опаког цара Нерона, Симоновог пријатеља, Петар *би осуђен* на смрт (8. 7. 2016, 16).

И у савременом српском језику такве пасивне конструкције су ријетке, али се срећу, рецимо и у Травничкој хроници Иве Андрића. Ова конструкција се нашла у тексту који отвара могућност за њену употребу – нека врста библијске легенде.

Пронађен је и један примјер са обликом пасива у презенту (с глаголом бити/будем, не и са бивати):

Кад *буду сумирани* резултати сазнаћемо да ли су на функције градоначелника, кнеза, одборника били заиста изабрани најбољи (10. 6. 2016, 17).

И у овом случају примјер, иако један, показује слагање са ситуацијом у савременом српском језику: ради се о презенту умјесто футура другог. Зна се да је у савременом српском језику пасивни облик перфективног презента готово потиснуо облик футура другог (и на плану активне дијатезе презент је равноправан са футуром другим), чему је у доброј мјери допринијела и наша граматичка литература (в. Танасић, 2014).

Заступљена је и форма са трпним придјевом у склопу футура првог:

Ако је резултат негативан, селектор *ће бити смењен*... (10. 6. 2016, 17).

Ова значајна признања *биће додељена* поводом прославе Видовдана у Темишвару (17. 6. 2016, 19).

На седници је одлучено и повећање од 10% плата запослених, са напоменом да *ће* наредних 5% повећања *бити додато* у зависности од индивидуалне евалуације (17. 6. 2016, 19).

...доставили смо пројекат и ускоро *ће бити уређено* и спортско игралиште (17. 6. 2016, 20).

Биће постављена синтетичка подлога – каже директорка и показује дење докумената (17. 6. 2016, 17).

Румунија *ће бити приморана* да се поново задужи што *ће* потврдити изреку даје тешко ногама под лудом главом!

Плате запослених у Савезу повећане су за 10%, а након евалуације комисије будућа повишица *биће номинално одређена* (15. 7. 2016, 11).

Треба напоменути да су сви пронађени примјери с глаголима свршеног вида. И што је посебно интересантно, и значајно, истаћи – нема примјера футуроида, квазифутура (футур образован помоћу конструкције да+презент умјесто инфинитива), с којим се савремени српски стандардни језик тешко носи.

Уочен је и облик потенцијала:

Тим чином би председник државе Клаус Јоханис остварио свој сан, завладао основним институцијама, а ПСД *би био потиснут* ... ван терена (8. 7. 2016, 17).

У релативно малом броју примјера пронађена су и два у којим је исказан агенс, што опет одражава српску ситуацију: за разлику на примјер од руског језика у српском језику валенција за агенс у пасивним конструкцијама је слаба, ријетко се исказује посебним лексичким средством (В. Танасић, 2014).

Затим је *од стране присутних* у Музеју села Баната била посећена спомен-кућа „Дом незаборава – Бараган“... (24. 6. 2016, 9).

УНПР ни приближно неће постићи резултат из 2012. будући да је „кормилар“ Г. Опреа *избачен* из колосека *од ... ДНА ...* (24. 6. 2016, 19).

Крштен *од апостола Ананије*, прозват Павлом и увршћен у службу великих апостола (8. 7. 2016, 16).

Ни у језику штампе у Србији агенс се не исказује често средством за то у пасивним реченицама. Можда је нешто чешћи у новије вријеме, у сваком случају, важи правило и даље да је валенција за агенс у пасивним реченицама слаба, тако се понашају и пасивне реченице у језику Наше речи.

ГЛАГОЛСКО ДЕКОМПОНОВАЊЕ

Откад је седамдесетих година прошлог вијека Милорад Радовановић на страницама *Јужнословенског филолога* опширно писао о појави глаголског декомпоновања, та синтаксичка појава не престаје занимати наше лингвисте, о декомпоновању глагола писали су и неки наши други најпознатији синтаксичари с размеђа вијекова (Ивић М., Пипер П., Танасић С.). Иако је појава позната била и раније, још шездесетих година тада млади наставник Београдског универзитета, Живојин Станојчић, објавио је чланак у часопису „Наш језик“², са закључком да то није појава ушла у српски књижевни језик са стране, већ да је аутохтона, то није било довољно да јој се отвори мјесто у српском стандардном језику. Њу не сусрећемо у великој Стевановићевој синтакси³. Вјероватно је први сарајевски професор Миливоје Миновић у својој синтакси за више школе (1987) унио појаву глаголског декомпоновања. Данас се декомпоновани предикат на неки начин наводи у већем броју савремених српских граматика (нпр. Пипер и други. 2005, Пипер и Клајн 2013. и каснија издања).

Навешћемо неке примјере.

...покушавам да га васпитавам онако како ја мислим да ће му у животу *бити од користи* (8. 7. 2016, 4).

Било је речи и о инвестиционим пројектима и радовима на Културном центру... (15. 7. 2016, 11).

² Он се позива на мишљење објављено у овом часопису још тридесетих година двадесетог века према коме та појава не припада српском језику, него је унесена из страних језика. Занимљиво је, међутим, да у исто вријеме, дакле тридесетих година појаву глаголског декомпоновања критикује и чешка литература, као неприхватљив утицај из њемачког језика, а да ствар буде занимљивија – истовремено је критикована и у Немачкој, такође као неприхватљива (што сам напомињао у неким својим радовима о овој појави). Ово нам само говори о томе да се модерни европски језици некако истовремено развијају, пратећи потребе култура и мишљења, па се и неке језичке јединице могу појавити релативно истовремено.

³ Стевановић 1969; ⁵ 1991.

Права тема за удружене снаге психолога, антрополога /.../ који ће из свега *извући* ваљда неки *закључак*, ако нам уопште такав закључак треба (17. 6. 2016, 3).

...после састанка издато је саопштење налик онима која јавност има да чује после протоколарних сусрета западних амбасадора са представницима српског државног врха (17. 6. 2016, 3).

Гранична полиција *врши увиђај*, нагађајући да се вероватно ради о проблему у комуникацији...(17. 6. 2016, 5).

На тај начин *дао је немерљив допринос* афирмацији Срба из Румуније на далеком аустралијском континенту (1. 7. 2016, 10).

...Оливер Декер каже да није *дошло до раста* крајње десничарских ставова (8. 7. 2016, 4).

Он ми је, додуше, у *разговору који смо водили* дан раније, лепо рекао да је „Хладно пиво ко-мер-ци-ја-ла... (10. 6. 2016, 23).

Огњен Крстић се захвалио свима који су стали уз Савез Срба у Румунији...(15. 7. 2016, 11).

Декомпоновање глагола је, дакле, познато језику *Наше речи*, међутим, могло би се рећи да је ипак слабије заступљено него у језику штампе у Србији.

ДЕВЕРБАТИВНЕ ИМЕНИЦЕ

Ни девербативне именице нису биле непозната појава српском језику и прије, међутим за савремени српски језик карактеристичан је раст њихов, номинализација је својствена модерним европским језицима, па и српском језику. Ипак, оне „су се већ у заметку криле у Вукову књижевном језику“, како рече Александар Белић. Иако монографија Милорада Радовановића (1977) није први рад посвећен номинализацијама, јесте први који је теоретски у српској науци ту појаву објаснио, и детаљно описао, у то вријеме и први потпун опис појаве у словенском свету. Иза њега се о тој појави пише⁴ и она заслужује да нађе мјесто и у српским граматикама. И појава номинализације, мада присутна

---

⁴ Поред низа мањих радова, треба рећи да се појавило и неколико монографија, о номинализацији придјевских израза (Бугарски, 2004), као и о номинализацији вербалних израза (Ковачевић Б., 2012, Марић Б., 2015).

у српском стандардном језику у цјелини, посебно је карактеристична за специјалне функционалне стилове његове, гдје свакако иде и језик штампе, што је такође утврдио Радовановић.

Језик *Наше речи* познаје конструкције са глаголским именицама као кондензатором реченице. Најчешће се јављају примјери гдје глаголска именица кондензује временску клаузу.

Временске конструкције

Истовременост:

Размишља тако председник ПСД-а да ће *одласком* УНПР-а у супротни табор бити сромашнији за толико гласова... (8. 7. 2016, 17).

Гледао сам *током одвијања* програма организаторе који су обилазили сва места опширног простора Музеја Банатског села и пажљиво пратили све детаље (10. 6. 2016, 22).

Он ми је, додуше, у *разговору* који смо водили дан раније, лепо рекао... (10. 6. 2016, 23).

Једне досадне вечери *на истеку зиме* неко је зазвонио на вратима (8. 7. 2016, 12).

Неки испред кућног прага, *на поласку*, посаде своје младо срце... (8. 7. 2016, 15).

... о томе у задње време не беседи на сва уста као *на почетку мандата* (24. 6. 2016, 19).

Памтим како је било у *почетку* (8. 7. 2016, 15).

Антериорност

...опасност од упада каквог уљеза или могућег терористе није било, будући да су сви путници били проверени *пре полетања* авиона из Грчке (17. 6. 2016, 5).

Парламентарци су отишли на одмор и *до брања винограда* нећемо их видети (8. 7. 2016, 11).

Чинила је током своје радне каријере, *до одласка у мировину*, толико тога да опстанемо и останемо у српском језику и српској књижи (1. 7. 2016, 9).

...ускоро ће уследити и „драстичне“ мере на нивоу руководства партије *уочи парламентарних избора* (17. 6. 2016, 24).

Постериорност:

После шетње по пећини дошао је ред на ручак, а после ручка и излет до Цебја (10. 6. 2016, 9).

После краће шетње стигли су и до Трга победе, у самом центру града... (10. 6. 2016, 21).

... Свим друштвима *после наступа* додељене су захвалнице за учешће (8. 7. 2016, 14).

После дипломирања је постао члан београдског дечјег позоришта „Бошко Буха“ (24. 6. 2016, 4).

... али су *после ослобођења* сви проглашени непријатељима... (24. 6. 2016, 7).

Нажалост, страдање ових људи настављено је и *после повратка у Банат* (24. 6. 2016, 9).

Ова предострожност може се приписати и потајном надању да и *после парламентарних избора* у Палати Викторија наставе да „царују“... (24. 6. 2016, 19).

После усвајања записника и дневног реда, усвојен је и календар активности за август и септембар (15. 7. 2016, 10).

Након једночасовног обиласка Сремских Карловаца и тамошњих знаменитости (...) у 19,00 часова је у великој сали Матице српске званично отворен српско-румунски књижевни сусрет (10. 6. 2016, 14).

Након ових локалних избора ни за победнике, ни за поражене, нема одступања од започете битке за парламентарне фотеле у новембру (10. 6. 2016, 17).

А како увек бива *након неких избора*, једни су задовољни, а други озлојеђени постигнутим резултатом (10. 6. 2016, 17).

Након краћег послужења и договарања, на самој обали Дунава, почело је дружење, игре, такмичење... (10. 6. 2016, 19).

Након пријема гости су се упознали са начином рада и спровођења наставе и ваннаставних активности у школи (10. 6. 2016, 21).

Плате запослених у Савезу повећане су за 10%, а *након евалуације комисије* будућа повишица биће номинално одређена (15. 7. 2016, 11).

Ове редове пишем одмах *по окончању* изборног процеса користећи прелиминарне податке неколико института за испитивање јавног мњења (10. 6. 2016, 17).

Након резања колача у црквеном парку повело се коло (17. 6. 2016, 15).

... састали су се десет година *од завршетка* гимназије и полагања велике матуре (10. 6. 2016, 20).

Разговарано је о обележавању 65. годишњице *од страдања* у Барагану... (17. 6. 2016, 10).

Пошто је од самог почетка био решен да се професионално посвети музичком позиву, *по завршетку* средње школе одлази у Лукож... (8. 7. 2016, 11).

Међу конструкцијама са временским значењем, највише су заступљене оне са значењем постериорности, тј. које исказују временски одсјек послје кога се врши радња исказана предикатом у реченици. У погледу њихове заступљености *Наша реч* стоји најближе са листовима у Србији. Оне би се, као и друге конструкције с временским значењем, могле развити у сложену временску реченицу у којој би ова номинална конструкција била преведена у временску клаузу с неким од везника који могу обезбиједити значење постериорности, сами или у сарадњи с другим средствима. Уосталом, такве сложене реченице се и јављају у овом листу, нпр.:

Кад заврши докторске студије, намерава да се врати у Јапан, где планира да се запосли на неком универзитету... (10. 6. 2016, 13).

Ово му је други пут како посећује Румунију, *након што* је претходно видео Брашов и Букурешт (10. 6. 2016, 13).

У првој од ових реченица временска клауза је уведена везником *кад*, а друга везником *након што*. Ове реченице би се могле подеврћи процесу номинализације и девербативна именица би уз себе могла имати предлоге *послје* или *након*. Као што и примјери из *Наше речи* показују, а тако је и у српској штампи у Србији: ова два предлога се данас равноправно употребљавају. А у ранијим фазама српског стандардног језика није било тако. Њега су српски писци с почетка двадесетог вијека сматрали за кроатизам, зато га ријетко употребљавају, чак и са западних крајева: Матавуљ, Ћипико, Десница, као и писци са западнијих крајева који су живјели и радили у Београду – од Кочића до Андрића Ћопића и Капора. Ипак, већ у великој Стевановићевој синтакси сам овај предлог (*након*) уз генитив се наводи без било каквог означавања да не припада српском стандарду; тако је и у Станојчић и Поповићевој граматичици за средње школе, као и у Нормативној граматичици Ивана Клајна и Предрага Пипера. М. Радовановић је седамдесетих година уз тај предлог ставио напомену да је својствен западној варијанти српскохрватског језика (Радовановић, 1977).

Са везником *након што* је нешто другачије. И он је сматран за кроатизам. Не користе га/ нису га користили наши писци са западних

крајева, чак су покушавали да му пронађу замјену образовањем других „српских“ везника *послије што* и *послије него што* (В. Танасић, 2015: 157). Све је то разлог што се везник пошто никад није употребљавао само с временским значењем; све више се у њему остварује узрочна компонента. Тако М. Стевановић у својој великој синтакси овај везник, након што, и не наводи. Међутим, новије граматике га наводе; Станојчић и Поповић, Мразовић, Станојчић, Клајн и Пипер.

Послије овог малог излета у српску ситуацију с предлогом *након* и везником *након што*, да се вратимо ситуацији у *Нашој речи*. Она прати ситуацију у српском језику и у језику штампе у Србији; и предлог и везник се појављују.

Јављају се конструкције и са глаголским именицама које кондензују неке друге типове зависних клауза у сложеној реченици, тј. које имају какво друго значење.

Узрок

Крв да узавре само *од набрајања* наслова (17. 6. 2016, 3).

...иако није изричито испољио незадовољство *због слабог учинка* кандидата, до пре годину и по, кандидата партије на чијем је био челу (ПНЛ), свакако није остао равнодушан.. (17. 6. 2016, 24)

Разлог

Били смо сведоци добро учињених и ефектних брзих потеза прошле године, када је екипа новосадског Егзита, *на позив* овдашњег новинара Флавијуса Бајкана, а уз подршку власти, организовала прво издање Револушн фестивала (10. 6. 2016, 22).

За време овог продуженог часа видно узбуђени радовали су се *поновном сусрету* и сетили најлепших тренутака (10. 6. 2016, 20).

Критеријум

Према опсежном истраживању које је спровео универзитет у Минстру, од око 2,7 милиона људи турског порекла који живе у Немачкој, чак 47 одсто сматра поштовање ислама важније од поштовања државних закона... (8. 7. 2016, 4).

И док поједин социолози сматрају да су турци у Немачкој „бомба чији сат откуцава“ јер, *према појединим извештајима* тек сваки пети има стални посао, немачку јавност више је забринуло редовно истраживање Универзитета у Лајпцигу... (8. 7. 2016, 4)

По заповести опаког цара Нерона, Симоновог пријатеља, Петар би осуђен на смрт (8. 7. 2016, 16).

Повод

Ова значајна признања биће додељена *поводом* прославе Видовдана у Темишвару (17. 6. 2016, 19).

Разлог

На позив Ђурђевке Миклушев постала сам члан ВИС „генерација“ (15. 7. 2016, 9).

...деси се да жена у *жељи* да се пролепша, шминком штети свом изгледу (1. 7. 2016,5)

Циљ

Стрељаштво подразумева коришћење различитих типова пушака и пиштоља *ради гађања* покретних, непокретних и летећих мета... (17. 6. 2016, 8).

Усвојен јеневни ред који је обухватио календар активности за јули, разматрање предлога за доделу видовданских повеља и захвалница ... (17. 6. 2016, 19).

Седам одсто испитаних Турака у Немачкој сматрају да је употреба насиља оправдана *зарад ширења ислама* (8. 7. 2016, 4).

Могоа је тако нешто да заради и себи обезбеди средства *за боравак* поред својих старих родитеља (8. 7. 2016, 13) (*успут: словенска душа* Бојан Перин).

Младосташи су *позив за гостовање* на овој манифестацији добили од Удружења за развој подручја Бузјаш (8. 7. 2016, 14).

Пропратна околност

Били смо сведоци добро учињених и ефектних брзих потеза прошле године, када је екипа новосадског Егзита, на позив овдашњег новинара Флавијуса Бајкана, а *уз подршку власти*, организовала прво издање Револушн фестивала (10. 6. 2016, 22).

Средство

... док су *маестралним извођењем кореографије* ... прирали бурне аплаузе (8. 7. 2016, 14).

...материјализована [је] тек ове године *настојањем и жељом многих чланова* да се оснује једно такво друштво (15. 7. 2016, 9).

Комуникативни циљ често захтијева да се податак о агенсу сачува у номинализованом исказу. То је у српском језику најчешће именица у генитиву уз глаголску именицу, синтаксички – неконгруентни атрибут. На пример:

...прави „Метузалем“ у румунском банкарству збори пред ТВ камерама да ће изласком *Велике Британије* из ЕУ наша земља, у наредних неколико година, „изгубити“ близу 800 милиона евра! (1. 7. 2016, 17).

Председник државе, Клаус Јоханис, иако није изричито испољио незадовољства због слабог учинка *кандидата /.../* свакако није остао равнодушан (17. 6. 2016, 24).

На другој страни, ни грађани нису више били вољни, као ранијих година, да учествују у „изборним малверзацијама“ *једне или друге партије или самих кандидата* (10. 6. 2016, 17).

...после састанка издато је саопштење налик онима која јавност има да чује после протоколарних *сусрета западних амбасадора са представницима српског државног врха* (17. 6. 2016, 3). Наиме, УНПР је „одласком“ у „запећак“ *лидера и вође, Габријеле Опрее*, добио новог председника... (8. 7. 2016, 17).

Међутим, нашао се и један примјер гдје је агенс исказан конструкцијом *од стране + генитив*, средством којим се агенс исказује у пасивним конструкцијама са трпним придевом:

Радили су данима, углавном најтеже послове, трпели су понижавања свакодневно *од стране репресивних комунистичких органа* (24. 6. 2016, 9).

Треба рећи да је ова реченица из истог текста у ком се нашао и примјер пасивне реченице са исказаним агенсом исказан овим средством.

Овдје само да напоменемо да је уочљив раст фреквенције овог синтаксичког рјешења за именовање агенса радње исказане глаголским именицама (Танасић 2009).

И у овом погледу, језик *Наше речи* показује идентичност са језиком савремене српске штампе у Србији: познаје номинализацију, нема никаквог одступања у синтаксичком погледу. Једино би се могло констатовати да су нешто рјеђе номинализоване конструкције него у језику штампе у Србији.

***

Речено се може у најкраћем свести на следеће.

Језик листа *Наша реч*, сем текстова који су писани са цртама народног говора, уклапа се у савремени српски стандардни језик. У погледу језичких датости које су у овоме раду анализирани, он прати развојне токове савременог српског језика. Све три главне појаве које су овде разматране, а које карактеришу савремени српски језик, јављају се и

у језику *Наше речи*. Можда је највише маха ухватила појава пасивних конструкција са трпним придјевом. И декомпоновање глагола и глаголске именице у функцији кондензатора реченице већ су ухватили мјесто у *Нашој речи*. И оне показују карактеристике идентичне карактеристикама у српском стандардном језику – нема трагова измјена под утицајем румунског језика. И друге језичке појаве везане уз ове – као исказивање агенса, дистрибуција предлога *после* и *након* и везника *пошто* и *након што* – понашају се као и у остатку српског стандардног језика. Оно што се да запазити на корпусу, који ипак дозвољава запажања јесте чињеница да су све ове конструкције мање фреквентне у језику *Наше речи* него у језику штампе у Србији. То би се могло тумачити извјесном већом конзервативношћу језика на периферији, па и опрезом његових носилаца, па и потребом да прође извјесно вријеме да се прихвате ставови новије стручне и граматичке литературе о промјенама у стандардном језику.

Ето, Срби у Доситејевом Банату, Срби у Румунији, у Темишвару, пишу књижевним језиком који је заједнички цјелокупном Српству. Остварила се Доситејева жеља да се створи књижевни језик разумљив цијелом народу, коју је јасно изнио у *Писму Харалампљу*: „Језик има своју цену од ползе коју узрокује. А који може више ползовати него општи, целога народа језик?“ И не само да је изнео намјеру него је и почео да пише на народном језику, како најпозванији стручњаци кажу: Доситеј је идејни творац реформе српског језика усмјерене на стварање књижевног језика на народној основи, а Вук је тај посао успешно завршио.

Литература

- Белић 1923; 2000 – Александар Белић, *О савременом књижевном језику*, Нови лист, Београд, 6–8. I 1923; *Изабрана дела Александра Белића*, тринаести том: *О различитим питањима савременог језика*, Београд, 561–564.
- Белић 1940; 2000 – Александар Белић, *Београд и књижевни језик*, Наш језик VII/7, Београд, *Изабрана дела Александра Белића*, тринаести том: *О различитим питањима савременог језика*, Београд, 613–615.
- Бугарски 2004 – Наташа Бугарски, *Деадјективна именица као средство номинализације (у публицистичком стилу стандардног српског језика)*, Зборник Матице српске за филологију и лингвистику XLVII/ 1–2, Нови Сад, 297–404.
- Ивић 1957; 1997 – Milka Ivić, *Jedno poređenje Vukovog jezika sa našim današnjim književnim jezikom*, Milka Ivić, *O Vukovom i vukovskom jeziku*, Београд.

- Ивић 1964; 1997 – Milka Ivić, *Od Vuka do danas*, Milka Ivić, О Vukovom i vukovskom jeziku, Beograd.
- Ковачевић Б. 2012 – Borko Kovačević, *Sintaksičko-semantičke kategorije deverbativnih imenica*; doktorska disertacija, Beograd.
- Ковачевић 1986 – Miloš Kovačević, *Uzročno semantičko polje*. Sarajevo.
- Марић 2012 – Биљана Марић, *Синтаксичка деривација у савременом руском књижевном језику у поређењу са српским*, Филолошки факултет у Београду, Београд.
- Пипер и др. 2005 – Предраг Пипер, Ивана Антонић, Владислава Ружић, Срето Танасић, Људмила Поповић и Бранко Тошовић, *Синтакса савременог српског језика: проста реченица*. У редакцији академика Милке Ивић, Београд – Нови Сад.
- Пипер и Клајн 2014 – Предраг Пипер и Иван Клајн, *Нормативна граматика српског језика*, друго издање, Нови Сад.
- Радовановић 1977 I и II – Milorad Radovanović, *Imenica u funkciji kondenzatora*, Зборник Матице српске за филологију и лингвистику XX/1, 63–144; XX/II, 81–160, Нови Сад.
- Радовановић 1981 – Милорад Радовановић, *Номинализације у српскохрватском језику*, Научни скуп слависта у Вукове дане 7, Београд, 251–259.
- Радовановић 2007 – Милорад Радовановић, *Српски језик данас: главне теме*, у Милорад Радовановић, *Стари и нови списи. Огледи о језику и уму*, Сремски Карловци – Нови Сад.
- Танасић 2009 – *Исказивање агенса уз девербативне именице*, у књизи С. Танасић, *Синтаксичке теме*, Београд.
- Танасић 2014 Срето Танасић, *Синтакса пасива у савременом српском језику*, Београд.
- Танасић 2015 – Срето Танасић, *Временски везник **након што** у језику српских писаца као (дез)интеграциона црта српског језика*, зб. Значај српског језика и књижевности у очувању идентитета Републике Српске, Пале, 145–168.

Срето Танасић

О СИНТАКСИСЕ ЈАЗЫКА В ГАЗЕТЕ *НАША РЕЧ*

(Резюме)

В работе речь идет о языке газеты *Наша реч*, выходящей на сербском языке в Темишваре. Автор работы перед собой ставил задачу рассмотреть, на основании описания определенного количества синтаксических явлений, как в

этой газете отражаются те языковые явления, которыми характеризуется современный сербский язык. Это следующие явления: увеличение продуктивности конструкций для выражения пассивной диатезы, глагольной декомпозиции и номинализаций в языке. Увеличение этих языковых явлений характерно для современного сербского языка, особенно для его газетно-публицистического стиля. Конечная цель работы – рассмотреть, на примере этой газеты, развивается ли язык СМИ сербов в Румынии по отношению к этим языковым фактам в соответствии с развитием сербского языка в отечестве.

Анализ показывает следующее. Язык газеты *Наша реч*, кроме текстов, пишущихся сознательно с чертами народного говора, соответствует современному сербскому языку, с характеристиками его газетно-публицистического стиля. В языке газеты *Наша реч* выявляются три отдельно анализируемых явления, характерных для современного сербского языка – конструкции для выражения пассивной диатезы, глагольная декомпозиция и номинализации. Пассивные конструкции обладают самой высокой частотностью среди них. Тем не менее, они менее распространены в языке газеты *Наша реч*, чем в языке современной сербской прессы в отечестве. Это, по мнению автора, толкуется, как большая консервативность языка на периферии, даже осторожность ее носителей, потребность выждать некоторое время, чтобы инновации, встречающиеся в языке отечества, и в нормативистике, были восприняты и языковой периферией.

Ключевые слова: сербский язык, сербы в Румынии, изменения в языке, язык средств массовой информации, синтаксис.